

Coreferaat bij VVD rapport over normen en waarden.

VVD congres Noordwijkerhout, 15 mei 2003.

Margo Trappenburg

Geschriften die over normen en waarden gaan ben ik altijd geneigd een beetje persoonlijk op te vatten. Ik vraag mij bij lezing af wat de scribent van mij wil en of ik daaraan kan voldoen. Ik wil dit praatje dan ook beginnen met enige reflectie op wat de VVD (althans de commissie Respect) van *mij* verwacht en dan kom ik daarna vanzelf op wat punten van groter maatschappelijk belang.

De commissie Respect verwacht van mij eigenlijk twee cruciale dingen.

1. Ik moet mij **fatsoenlijk** gedragen. Uit de voorbeelden die de commissie geeft leid ik af dat dit betekent dat ik in winkels netjes ‘Alstublieft’ en ‘Dank u wel’ moet zeggen, dat ik moet uitkijken dat ik geen grote of kleine voetgangers omver fiets, dat ik geen asociale ringtone op mij mobieltje moet zetten, zeker niet als treinreiziger, en dat ik respect moet hebben voor gezagsdragers als daar zijn docenten, politie-agenten, dokters, bazen en conducteurs. Deze regels gaan mij gelukkig heel goed af. Ik doe haast al van nature wat de commissie Respect wil!

Ik geef toe dat ik soms enige moeite heb om respect te tonen voor de treinconductor als ik weer eens een halve dag doe over de reis van Leiden naar Utrecht, maar ik houd mij dan tandenknarsend voor dat het niet *zijn* schuld is dat de NS geprivatiseerd is en dat het ook niet helpt om tegen hem te gaan schelden. Ik ga wel eens heel woedend lopen nadenken over de NS directie die investeert in lijnen in Polen en Groot-Brittannië (je hebt op zo’n moment alle tijd om na te denken immers), maar doorgaans kom ik ook, samen met mijn gedupeerde mede-treinreizigers, tot vormen van bijna christelijke wellevendheid. We delen elkaars mobieltjes, soms zelfs elkaars consumpties en we leven met mee met elkaars ellende. Sommige reizigers vertonen zelfs de creativiteit en de ondernemingszin die de commissie Respect warm aanbeveelt: zij kondigen aan dat zij nu toch echt hun rijbewijs gaan halen en dat zij volgende keer de auto zullen nemen.

2. Het tweede wat de commissie Respect van mij vraagt is dat ik **mijn kind ditzelfde fatsoen bij breng**. Dat is minder eenvoudig, maar ik beschouw dat wel als een ouderlijke plicht en ik doe dus mijn uiterste best. Wat dat kind betreft moet ik van de commissie Respect ook een grote mate van betrokkenheid ten toon spreiden bij zijn

school. Toen ik dat las herinnerde ik mij met een zucht het schrijven dat ik aan het begin van het schooljaar ontving. Ouders van de school van mijn zoontje mochten zelf een aantal taakjes kiezen. Wij konden klus-ouder worden, versier-ouder, wc-ouder, plastificeer-ouder, computer-ouder, lees-ouder, luizen-ouder, feesten-ouder of algemeen inzetbare klasse-ouder. Ik had het wel erg fijn gevonden als de commissie Respect deze verwachtingen van de school richting ouders wat had gematigd. Wat is er ten slotte mis met mooie principes als 'arbeidsdeling' en 'ieder zijn werk'? Ik vraag de juf toch ook niet om mijn studenten zoet te houden? Zelf niet als dat haar kinderen zouden zijn!

Maar er bleek hoop voor mij te zijn. Verderop in het stuk las ik dat ik, als ik zorgbehoevende ouders zou hebben, deze als dochter zelf zou moeten verzorgen, *tenzij ik zou claimen het daarvoor te druk te hebben*. Dan mocht ik ook die zorg voor hen inkopen en uitbesteden aan iemand anders. Waarschijnlijk geldt deze clausule naar analogie ook voor de schooltaakjes. Als wij nu eens met een flink aantal goed verdienende ouders botje bij botje zouden leggen, dan konden we wellicht een extra part time conciërge voor de school bekostigen voor alle mogelijke hand- en spandiensten.

Op dat moment kwamen mijn sociaal-democratische en feministische neigingen naar boven. Ik verdiepte mij in de positie van een mede-moeder in een flatgebouw aan de andere kant van mijn straat. Zij en haar man hebben allebei laag betaald werk. Voor hun golden in principe dezelfde morele verplichtingen die de commissie Respect aan mij oplegt. Wat zou zij doen met die schooltaakjes? Zij zou van haar salaris geen zorg kunnen betalen voor haar zorgbehoevende ouders. Zij zou waarschijnlijk noodgedwongen zelf wc-moeder en zorgdochter gaan worden. Zou de commissie Respect daarmee zitten? Wat betekent vrouwenemancipatie voor die commissie? Dat allochtone medeburgers hun vrouw niet mogen mishandelen? Dat iedereen moet leren dat vrouwen en mannen in beginsel gelijkwaardig zijn in Nederland? Of betekent het ook dat vrouwen daadwerkelijk in staat moeten zijn een eigen inkomen te verdienen en economisch zelfstandig te zijn?

En los van dit feministische element. Mijn mede-moeder uit de flat werkt als leidster op een crèche. Ze zijn op de crèche erg blij met haar. Zij is een hele bekwame leidster, en zij is, anders dan veel van haar collega's vrijwel nooit ziek. Had zij eigenlijk ook geen morele plichten tegenover de peuters in haar groep, hun ouders en haar collega's?

Ik realiseerde mij dat de morele oproepen van de commissie Respect in hoge mate gaan over de burger als privé persoon, als ouder met name, en over gedrag in de publieke ruimte (op straat en in het openbaar vervoer). Had er niet ook een heleboel in gemoeten over de burger als werknemer en de burger als professional?

De burger als werknemer is in Nederland bijvoorbeeld ongelooflijk vaak ziek. Dat hele schoolklassen naar huis gestuurd worden, dat middelbare schoolleerlingen rottigheid gaan uithalen in tussenuren komt niet alleen doordat 'de schooldirecteur geen vervanger kan vinden' en 'de school geen systeem heeft voor tussenuur opvang, het komt volgens mij ook doordat veel werknemers een vrij lage drempel hebben voor ziekteverzuim. De wachtlijsten in de gezondheidszorg hebben ook te maken met het exorbitant hoge verzuimpercentage in deze sector. Ik heb het vermoeden dat er ook bij de politie veel meer werk zou kunnen worden verzet als men daar minder zou verzuimen. Moet hier ook niet een moreel appèl gedaan worden op de burger in zijn hoedanigheid van collega, werknemer, dienstverlener en dergelijke?

De commissie Respect lijkt van oordeel te zijn dat als de sociale zekerheid maar flink wordt uitgekleet en mensen overal zelf voor moeten betalen het weer beter zal gaan, maar is dat wel zo? Misschien zal het ziekteverzuim een beetje omlaag gaan als werknemers daarvoor moeten betalen, maar dat is niet het enige wat nodig is. Er moet ook weer een ouderwets idee worden heringevoerd, dat je zou kunnen aanduiden als ziek-is-ziek. Ziek is niet een arbeidsconflict met je baas, ziek is niet 'situationeel arbeidsongeschikt' en ziek is niet een baaldag nemen. Ministers zoals Annemarie Jorritsma, die hun secretaris-generaal aanraden zich ziek te melden als zij een conflict met hem hebben, ondermijnen deze moraal.

Qua sociaal-democraat zou ik zeggen dat we elkaar moeten blijven uitleggen dat een collectief systeem van sociale zekerheid alleen in stand kan blijven als we er geen misbruik van maken. De VVD zou, denk ik, een morele oproep moeten doen dat mensen niet om oneigenlijke redenen mogen verzuimen, zelfs niet als zij daar zelf voor betalen, omdat zij daarmee collega's en klanten of leerlingen duperen. Wat beter werkt durf ik niet te zeggen. Het is best mogelijk dat mensen met een verkoudheid toch maar gaan werken als zij hun dagje verkouden op de bank hangen zelf moeten betalen. Maar als je kind ziek is wordt het juist legitiemer om een dag ziekteverlof te nemen als je daar zelf voor betaalt. Een economische prikkel lost in die situatie helemaal niets op, zeker niet als je werkgever en de overheid geen enkele morele plicht hebben opgelegd gekregen om te zorgen voor fatsoenlijke kinderopvang en dat helemaal als jouw eigen zaak wordt opgevat.

Respect en burgerzin gaat naar mijn smaak te weinig over morele verplichtingen voor werknemers; het gaat ook te weinig over morele verplichtingen voor professionals. Neem de wachtlijst. Het is een publiek geheim dat er met wachtlijsten veel wordt gesjoemeld. Prins Claus hoefde nooit op een wachtlijst. Datzelfde geldt voor Cor Boonstra, Jan Peter Balkenende of Clarence Seedorf. Kennissen van dokters schijnen ook gewoon op te kunnen bellen en kunnen dan bij een rotary-vriendje of hockey-connectie zo worden geholpen. Bij mij in de buurt geven ouders elkaar adviezen over de wachtlijst voor de naschoolse opvang. Je moet niet passief op zo'n lijst staan, je moet zo nu en dan eens langs gaan, aardig doen, opbellen en klemmend informeren. Dan ben je veel sneller aan de beurt. Professionals sjoemelen in veel gevallen met hun eigen beroepsethiek. Dat ondermijnt het respect voor professionals. Als ik over het algemeen werkstukken en tentamens streng nakijk en dan opeens een uitzondering maak voor een student die ik erg aardig of heel zielig vind, dan hebben studenten gelijk als zij mij daarna met minder respect bejegenen. Als een onderwijzer voor kinderen van bevriende ouders gaat bemiddelen in het middelbaar onderwijs, maar dat voor andere kinderen van groep 8 niet doet, dan hebben de ouders van die kinderen het volste recht om boos te zijn. Als bedrijfsartsen werknemers die een conflict hebben met hun baas 'situationeel arbeidsongeschikt' of 'situationeel ziek' verklaren, dan moeten die bedrijfsartsen niet vreemd opkijken als het respect voor hun persoon en hun oordeel daalt. Professionals horen zich te houden aan hun beroepsethiek om respect te verdienen. Ook hier denk ik dat de markt als regulerend principe de moraal kan ondermijnen. Als rijkere mensen een hogere plaats op de wachtlijst (of directe toegang tot de specialist) kunnen kopen, krijgen minder bedeelde burgers het idee dat hun beter gesitueerde medeburgers elkaar voortdurend de hand boven het hoofd houden. Dat zal het toch al geërodeerde respect voor professionals niet ten goede komen.

Ik vat samen.

Naast grote waardering voor dit rapport heb ik een aantal kritische vragen voor de discussie.

1. Als burgers zuinig moeten zijn op publieke voorzieningen, hoort de overheid dan niet het goede voorbeeld te geven, in plaats van die voorzieningen voor een appel en een ei aan te bieden op de markt?
2. In hoeverre is het toegestaan je morele verplichtingen af te kopen? Is het niet vrij zuur als arme mensen allemaal morele verplichtingen hebben die hun rijkere medeburgers mochten uitbesteden tegen een financiële vergoeding?

3. Wat is het effect van al die morele verplichtingen tegenover je nageslacht en je familie? Zullen die de emancipatie van vrouwen in de weg staan en vindt de commissie dat een probleem?
4. Moet er niet veel meer aandacht worden besteed aan de morele verplichtingen van de burger in zijn rol van werknemer, bijvoorbeeld waar het gaat om ziekteverzuim?
5. Moet er niet meer aandacht worden besteed aan de ethiek van professionals, opdat die professionals het door hun patiënten/cliënten te tonen respect ook werkelijk verdienen?